

Statsminister Gro Harlem Brundtland:
Åpningstale ved Regjeringens minnemøte i
Universitetets Aula, Oslo,
26. november 1992 kl. 18.00

Deres Majestet,
stortingspresident,
kjære alle sammen,

På vegne av Regjeringen ønsker jeg velkommen til dette minnemøte som holdes i samarbeid med Det Mosaiske Trossamfund i Norge.

I disse kveldstimene er det femti år siden det tyske transportskipet "Donau" gled ut Oslofjorden med 530 norske jøder ombord. Fem døgn senere var de fremme på en endestasjon i Polen. Få timer etter fant 346 av dem døden i gasskammeret i Auschwitz. To og et halvt år senere var bare ni av de 530 i live.

En hatsk ideologi fra europeisk histories avkroker var nådd hit nord. Et politisk system var sprunget ut av den tanke at ett bestemt folk - det jødiske - skulle utryddes. Høsten 1942, bare fire år etter den dystre "Krystallnatten" i 1938, startet utryddelsene også i Norge. 26. november gikk den første store transporten. Det var gått 90 år siden Stortinget gav jøder adgang til riket.

Det er et mørkt kapittel i Norges historie som samler oss. I alt 759 jøder fra Norge ble i løpet av de snaue to årene fra høsten 1942 til sommeren 1944, sendt til Auschwitz og andre tyske konsentrasjonsleire. Bare

25 overlevde. Noen av dem er blant oss her ikveld, som levende bånd mellom da og nå.

Vel halvparten av våre jødiske landsmenn kunne redde seg over til Sverige. Mange fikk varsel på forhånd, fikk hjelp til å skjule seg og ble vist vei over grensen.

Men, kunne flere ha vært reddet? Det er et spørsmål mange har stilt seg. De som var vitne til det som hendte - venner, naboer, kolleger - var like uvitende som ofrene selv om hva deportasjonen innebar. Men burde de ikke ha forstått? Det er et samvittighetsspørsmål mange har levet videre med.

Idag, femti år senere, får spørsmålet en annen, men like inntrengende form: hva må dette møtet - og høytideligheten på den jødiske gravlunden i formiddag - minne oss om?

Den må minne oss om at en liten sprekk i fjellsiden kan varsle et stort skred. Det onde kommer ikke alltid med høye skrik og slag på skjoldene. Det kan komme stille, gå lidenskapsløst og rasjonelt til verks, styrt av en syk idé. Våre jødiske landsmenn ble ikke ofre for en voldsbølge, en pogrom; de ble ofre for et kaldt og beregnet folkemord.

Budskapet til oss alle er å være på vakt, især mot det som ubemerket forvrenger virkeligheten for oss. Vi må bli mere nøye med hva vi godtar - i oss selv og hos andre - av tanker og følelser, vokte på trekk som nettopp skaper sprekkdannelser som kan føre til store samfunnsmessige skred.

I disse dager opplever vi at fortidens hat og fordommer likevel ikke er borte. Vi ser med sorg at jødiske kirkegårder skjendes i Stockholm, og at tre tyrkiske kvinner dør i en mordbrann i Mölln. Tysklands ledere ble nylig møtt med steiner og skjellsord da de stod opp mot vold og rasisme. Også i Norge samler mennesker seg om symboler vi trodde var forkastet.

Men, samtidig marsjerer hundretusener i stille protest for europeisk sivilisasjon. Det er langt, langt flere enn dem som drives av frykt og hat. Tysklands president, Richard von Weizsäcker, tok nylig til orde for

en sterkere reaksjon mot den tiltagende rasisme. Ja, kampen mot fremmedhat og rasisme må tas på fullt alvor.

En av dem som med kunstnerisk kraft og menneskelig varme kan formidle ofrenes budskap til oss, er André Schwartz Barth, den unge franske fabrikkarbeideren som skrev boken "Den siste rettferdige". Han følger en jødisk familie gjennom tre slektsledd, fra en landsby i Polen via Tyskland og Frankrike fram til dødsøyeblikket i gasskammeret. Boken slutter med disse ordene:

"Det er sant at hjertet somme tider er ved å bryte av sorg. Men det hender også ofte - særlig om kvelden - at jeg ikke kan la være å tro at Ernie Levy, som døde seks millioner ganger, fremdeles lever et eller annet sted ...

Igår da jeg skjelvende av håpløshet sto som naglet til gaten, falt det en dråpe av medlidenhet fra oven på mitt ansikt; men det var ikke et pust i luften, ikke en sky på himmelen ...

Det var ikke annet enn et nærvær."

En viktig drivkraft i kampen mot fremmedfrykt og rasisme finner vi i den arv som norsk og europeisk kultur har fra den jødiske; - den tanke og det ord som sier at hvert menneske har samme, enestående verdi fordi alle er skapt i Guds bilde.

Måtte freden fortsatt råde over alle våre jødiske landsmenns minne.